

ד"ר דב בריקנר

רח' ברק 7

באר-שבע - 84277

טלפון 08-6271378

brickner@zahav.net.il

תאריך:

רבקה – האם את אוהבת את יצחק ?

ארבע דמויות מרכזיות נמצאות במוקד העלילה בפרשת תולדות : רבקה ויצחק, יעקב ועשו. במרכז הפרשה נפגשות ארבע הדמויות הללו בסיפור הדרמטי בו שולחת רבקה את יעקב המתחפש לעשו על מנת שיקבל את הברכות, שיעד יצחק לעשו.

אנו בני בניו של יעקב מזדהים עם יעקב. נחמה ליבוביץ (בעקבות בוכר ורוזנצויג) מזכירה לנו שיש צד נוסף בפרשה. יעקב רמה את עשו והוא נענש על כך. לשיא מגיעים הדברים בפסוקים הבאים (בראשית כז, לד-לו):

(לד) כְּשָׁמַע עֵשָׂו אֶת דְּבַר יְאִבִּי וַיִּצְעַק צָעָקָה גְדֹלָה וּמָרָה עַד מָאֵד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בְּרַכְנִי גַם אֲנִי אָבִי :

(לה) וַיֹּאמֶר בָּא אַחִיךָ בְּמַרְמָה וַיִּקַּח בְּרַכְתְּךָ :

(לו) וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַעַמִּים אֶת בְּכֻרְתִּי לָקַח וְהִנֵּה עֵתָה לָקַח בְּרַכְתִּי וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶצְלַתְּ לִי בְּרַכָּה :

המרמה וחילוף הבכורה יטפחו על פני יעקב בעתיד. כאשר לבן ישיא ליעקב את לאה במקום את רחל, וכשיעקב יזעק (בראשית כט,

כה) "ולמה זה רימתני", יענה לו לבן (בראשית כט, כו): "לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה". לשיא יגיעו הדברים במדרש על

הקשר בין פסוק לד בפרק שלנו ובין הפסוק במגילת אסתר (אסתר ד, א):

(א) וּמְרַדְּכִי יַדַע אֶת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וַיִּקְרַע מְרַדְּכִי אֶת בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׁ שָׂק וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעִיר וַיִּזְעַק זָעָקָה גְדֹלָה וּמָרָה :

ועל כך דרש ר' חנינא במדרש ראשית רבה (פרשב ס"ז):

זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו ואיכן נפרע לו בשושן הבירה שני' ויזעק זעקה גדולה ומרה וגו' (אסתר ד א).

יעקב אמנם משלם על הרמאות ואולי גם אנו, בני בניו, משלמים עליה, אך יצחק מקבל את בכורת יעקב ואף הקדוש ברוך הוא עתיד

לקרוא לבני יעקב/ישראל (שמות ד, כב): "בני בכורי ישראל". מדוע נבחר יעקב ונדחה עשו ?

תשובה אפשרית אחת היא שעשו נושא נשים מבנות חת, והכתוב אף מציין (בראשית כד, לד) "ותהיינה מורת רוח ליצחק ולרבקה".

אקט נשיאת בנות הארץ היא אולי תועבה ליצחק ולרבקה, אך בסופו של דבר בני יעקב ישאו להם נשים מבנות הארץ. ספק אם בשביל לדחות

את נישואי התערובת בדור אחד, נדחה עשו מהבכורה.

רבקה היא שמניעה את העלילה, היא זו שמעדיפה את יעקב (בראשית כה, כז-כח):

(כז) וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שִׁדָּה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֲהָלִים :

(כח) וַיִּאָהֵב יַצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד בְּפִיו וְרַבְּקָה אֲהָבָת אֶת יַעֲקֹב :

כמה שאלות עולות כאן:

מדוע אוהבת רבקה את יעקב ?

מדוע שולחת רבקה את יעקב להונות יצחק במקום להתעמת עמו ישירות ?

ולבסוף, באיזו מידה משקפים היחסים של יצחק ורבקה עם יעקב ועשו את היחסים בינם לבין עצמם ?

נתחיל בשאלה האחרונה דווקא. מבין האבות והאמהות היחסים בין יצחק ורבקה נראים על פניהם היציבים והטובים יותר. יצחק אינו

נושא אישה אחרת על פני רבקה כיעקב, ואין לו פילגשים כאברהם. הוא אוהב את רבקה, וכשמתגלה שרבקה עקרה, יצחק מתפלל בעבורה

והיא נפקדת (גם בזאת- שלא כאברהם ויעקב). אך האם רבקה אוהבת את יעקב ?

רבקה פוגשת את עבד אברהם ליד הבאר והיא הולכת אחריו לארץ כנען. לא ברור עד כמה היא מודעת לכך שהיא מיועדת לבן אדוניו

של האיש הזר שפגשה על הבאר. כבר ראינו שהיא חולקת על יצחק ואוהבת את הבן האחר, אין ביניהם תקשורת גלויה, ולבסוף לא נכתב

שהיא אוהבת את יצחק. מה אם כן טיב היחסים ביניהם ?

נבחן שוב את המפגש בין רבקה ויצחק (בראשית כד, סג-סז):

(ג) וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוּחַ בְּשָׂדֵה לְפָנוֹת עֶרְבַּ וַיֵּשֶׂא עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה גַמְלִים בָּאִים :
(ד) וַתֵּשֶׂא רַבֶּקָה אֶת עֵינֶיהָ וַתִּרְא אֶת יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמֶל :
(ה) וַתֹּאמֶר אֶל הָעֶבֶד מִי הָאִישׁ הַלֵּזֶה הַהֵלֶךְ בְּשָׂדֵה לְקִרְאָתָנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנָי וַתִּקַּח הַצְעִיר וַתִּתְּכֶס :

יש שרואים בנפילתה של רבקה מהגמל סימן לחרדתה כאשר מתחוויר לה שהאיש המיועד אינו הגבר השרמנטי שהוביל אותה עד כה אלא האיש הלזה ההולך בשדה. אכן השדה משחק, לדעתי, תפקיד מרכזי בחרדתה של רבקה. רבקה באה מהעיר (המלה "עיר" נזכרת שלש פעמים בתחילת פרק כד). השדה הוא מחוץ לעיר, מחוץ ליישוב, מחוץ לציביליזציה. בפרשת בראשית זכרים "צמח השדה" ו"חיית השדה" כמילים נרדפות לצמחי הבר וחיית הבר, אלו שמחוץ לשלטון האדם. השדה הוא המקום בו רצח קין את הבל (בראשית ד, ח ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו).

יצחק יוצא לשוח בשדה אך את רבקה הוא מביא אל האוהל.

(טו) וַיִּסְפֹּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה :
(טז) וַיְבָאָהּ יִצְחָק הָאֵהָלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבֶּקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבֶהּ וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ : פ

הביטוי "ותהי לו" (או "לי") לאשה" חוזר 5 פעמים במקרא (בשרה, רבקה, אביגיל, בת-שבע ורות) לפחות בשנים מהן, אביגיל ורות, הנישואין היו בהסכמתן ומרצונן, ולדעתי בכל חמש הנשים הביטוי "ותהי לו לאשה" מבטא הסכמה והרדיון בנישואין. רבקה נעתרת ליצחק והוא אוהב אותה, אך לא לפני שיצחק מביא את רבקה "האהלה שרה אמו". האוהל הוא הניגוד לשדה, הוא מסמל את האחריות למשפחה (אהל הוא גם שם נרדף למשפחה), ובעקבות המשפחה - לחברה כולה. השדה הוא המקום בו נפרק העול הזה. והנה הניגוד שבין השדה ובין האוהל הוא שמבדיל בין עשו ליעקב, עשו "איש שדה" ויעקב "יושב אהלים". פריקת האחריות באה מיד אחרי כן (בראשית כה, כט-לד):

(כט) וַיֵּזֶד יַעֲקֹב וַיִּבְאֵא עֵשׂוּ מִן הַשָּׂדֵה וְהוּא עֹנֵף :
(ל) וַיֹּאמֶר עֵשׂוּ אֶל יַעֲקֹב הֲלֵעִיטְנִי נָא מִן הָאֲדָמִים הַזֶּה כִּי עֹנֵף אֲנִי עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אֲדָמִים :
(לא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכֶּרֶה כִּיֹּם אֶת בְּכֹרְתִי לִי :
(לב) וַיֹּאמֶר עֵשׂוּ הִנֵּה אֲנִי הוֹלֵךְ לָמוֹת וְלָמָּה זֶה לִי בְּכֹרֶה :
(לג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִי כִּיֹּם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת בְּכֹרְתוֹ לְיַעֲקֹב :
(לד) וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֵשׂוּ לָחֶם וְזֵיזִד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיִּשְׂתֶּה וַיִּקֶּם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז עֵשׂוּ אֶת הַבְּכֹרֶה : ט

עשו מוכר את הבכורה ליעקב תמורת לחם וזיזיד עדשים. יש שיטענו כי יעקב מנצל את מצוקתו ועייפותו של עשו כשהוא חוזר "מהשדה" אך הכתוב מעיד "ויבז עשו את הבכורה". הבכורה היא דימוי נוסף וברור יותר של אחריות כלפי המשפחה, האחריות של הבן הגדול נותר למשפחתו. עשו איש השדה פורק את עול המשפחה, ומוכר אותו ליעקב "יושב האהלים". אמנם אחר יטען עשו כי יעקב "לקח" את בכורתו (בראשית כז, לו- לעיל) אך בכך הוא שוב יתכחש לאחריותו.

עשו נדחה כי פרק מעליו את עול האחריות למשפחה, המשפחה שיעודה להמשיך את דרכו של אברהם.

ומה יחסה של רבקה ליצחק? רבקה רואה ביצחק את הצד האפל, הייצרי-פורק העול. הצד הזה מכשיל אותו בגרו. כאשר אבימלך משקיף בעד החלון הוא רואה את יצחק "מצחק את רבקה אשתו" (בראשית כו, ח). אבימלך איננו מציצן, יצחק הוא שאינו מקפיד על צניעות. יצחק אוהב את עשו "כי ציד בפיו". העדפת עשו "איש שדה" היא הביטוי לצד הייצרי של יצחק, זה הצד שביצחק שהפחיד את רבקה בפגישתם הראשונה.

מדוע רבקה איננה מתעמתת עם יצחק? לעתים קרובות אדם הנשלט על ידי יצור אינו מודע לכך. יצחק מצחק את רבקה עליה הכריז כאחותו ונתפס בקלקלתו על ידי אבימלך. כשהוא נדרש להסביר הוא אומר (בראשית כו, ט) "כי אמרתי פן אמות עליה", כלומר שמא לא ישלטו אנשי המקום ביצרם ויהרגו את יצחק. יצחק נדרש ללמוד בעצמו שעשו כבר מסר את בכורתו ליעקב, ושבשר המוכן בבית איננו נופל בטעמו ובאיכותו מבשר הציד הבא מן השדה.

מוקדש לפרומה אהובתי שמכירה את צדדי הטובים וגם האפלים כבר לד שנים ועושה לי מטעמים כאשר אהבתי כל אותן שנים.